

ทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐*

Trend of Sangha Educational Management towards Education 6.0

พระเทพพรเมธี**

Phra Theppavaramethi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: paramethi.59@gmail.com

Received: December 04, 2024

Revised: January 22, 2025

Accepted: January 24, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคพุทธกาลจนถึงการปรับตัวเข้าสู่ยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีและความรู้ใหม่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จนก้าวเข้าสู่ยุคการศึกษา ๖.๐ เป็นการเปลี่ยนผ่านสังคมโลกหลังการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ได้เข้าสู่ยุค New Normal, Next Normal, VUCA และ BANI World ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่พยายามอธิบายและพยากรณ์โลกยุคใหม่ ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๖๗-๒๕๖๘ มีแนวคิดที่กำลังเกิดขึ้นหลังแนวคิด VUCA World และ BANI World คือ การศึกษา ๖.๐ ที่คณะสงฆ์จำเป็นต้องปรับตัวเพิ่มเติม ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรสามารถก้าวทัน รู้เท่าทัน และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรสงฆ์ โดยเฉพาะการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาศาสนทายาทในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา บทความนี้จะนำเสนอทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคการศึกษา ๖.๐ โดยที่การศึกษาในยุค ๖.๐ คือการศึกษาที่คณะสงฆ์ต้องเน้นและนำไปสู่การจัดการศึกษา คือ (๑) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีจิตสำนึกในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกวัด (๒) บูรณาการเทคโนโลยี ด้วยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนตามกรอบพระธรรมวินัย เช่น การเรียนออนไลน์ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระธรรม และการพัฒนาระบบฐานข้อมูลทางพระพุทธศาสนา (๓) มุ่งเน้นการปฏิบัติ ผสมผสานการเรียนรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติกรรมฐาน (๔) สร้างเครือข่ายการ

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** พระเทพพรเมธี, รศ.ดร. Phra Theppavaramethi, Assoc.Prof.Dr. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Vice-Rector for Administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

เรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ (๕) ส่งเสริมการวิจัย ด้วยการสนับสนุนให้มีการทำวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้ทันสมัย พัฒนาผู้นำทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพของครูและผู้บริหาร รวมถึงพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำพาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ให้ศาสนทายาทสามารถรักษาหลักการของพระพุทธศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกสืบต่อไป

คำสำคัญ: การศึกษาของคณะสงฆ์; การศึกษา ๖.๐; โลกในยุคคว่ำ; โลกในยุคบานี้

Abstract

The education of the Thai Sangha has undergone a long transformation since the time of the Buddha until the adaptation to the present era where technology and new knowledge play a greater role until entering the era of education 6.0. The post-COVID-19 global society has transformed into the New Normal, Next Normal, VUCA World, and BANI World eras, which are conceptual frameworks that attempt to explain and predict the new world. Therefore, in 2024-2025, there is a concept that is emerging after the concepts of VUCA World and BANI World, which is education 6.0, which the Sangha has further adapted. This is so that the organization can keep up, be aware, and lead to the development of the Sangha organization, especially education to develop religious heirs as the successors of Buddhism. This article proposes trend of Sangha educational management towards education 6.0. Education 6.0 is the education that the Sangha must emphasize and leading to the management of education consists of (1) continuous learning, promoting monks and novices to have a sense of continuous learning throughout their lives, creating an environment conducive to learning both inside and outside the temple; (2) integration of technology, applying digital technology to teaching and learning according to the Dhamma-Vinaya, such as online learning using social media to disseminate Dhamma and develop a database system of Buddhism; (3) Focus on practice, combine theoretical learning with meditation practice; (4) create a learning network, to exchange knowledge and develop the education system of the Sangha; (5) promote research, support to conduct research on Buddhism to develop modern curricula and teaching, develop educational leaders, develop the quality of teachers, educational administrators and students. This is to be able to lead the

education of the Sangha to be consistent with the changes in the world, and enable religious heirs to preserve the principles of Buddhism and disseminate the principles of Dhamma for the benefit of the people of the world.

Keywords: Sangha Education; Education 6.0; VUCA World; BANI World

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒ มาตรา ๕ ว่าด้วยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ (๒) เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาจิตใจและปัญญาและมีการรักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องดีงามโดยเคร่งครัดเป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และ (๓) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง และปรากฏในมาตรา ๖ ว่าด้วยเรื่อง การศึกษาพระปริยัติธรรมมี ๓ แผนก ประกอบด้วย (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง เป็นการศึกษาศาสนา ภาษาบาลี (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง เป็นการศึกษาศาสนา ภาษาไทย และ (๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาศาสนา ทั้งแผนกบาลีสนามหลวงและแผนกธรรมสนามหลวง ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ^๑ จากพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒ ทำให้การพัฒนางานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มีทิศทางที่ชัดเจนในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคลทางด้านพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างพลเมืองที่ดีของสังคมและสร้างศาสนทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนา

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งของการศึกษาวัดเป็นแหล่งที่มาของการศึกษา พระภิกษุเป็นครูผู้สอนให้การศึกษาในด้านต่าง ๆ วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตกาล และมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างสงบสุข^๒ อนึ่งสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา การปฏิรูปการศึกษาปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่ง

^๑ พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๐ ก, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปอยู่ที่ไหน?, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔).

ที่จะนำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยนำการเรียนการสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้สัมพันธ์กลมกลืนกับวิชาต่างๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในด้านการศึกษาดังต่าง ๆ ทั่วประเทศ การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันทำหน้าที่เป็นสถาบันฝึกอบรม ศาสนทายาท คือ ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป^๑

การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาพระภิกษุ-สามเณร ในฐานะศาสนทายาท นับเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา การศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนกต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ในปัจจุบันมีรูปแบบเพื่อการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมให้เลือก เรียกว่า จิตปัญญาศึกษาเพื่อการพัฒนาปัญญา จิตปัญญาศึกษาเป็นนวัตกรรมทางการศึกษามีทั้งหมด ๓ รูปแบบ คือ (๑) การเรียนรู้อย่างใคร่ครวญ (Contemplative Learning) คือ การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ นัยที่ซ่อนอยู่ในคำนี้ ไม่ได้แสดงออกถึงรูปแบบการศึกษาหรือระบบการศึกษาแต่เน้นไปที่กระบวนการศึกษาคำนี้เป็นเหมือนการให้ความหมายใหม่ ให้ย้อนกลับไปหาราก คุณค่า และความหมายที่แท้จริงของการเรียนรู้ที่มีผลระยะยาวต่อชีวิตของคน ๆ หนึ่งทั้งชีวิต (๒) การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) คือ การรวมพลังชุมชน นำชุมชนทั้งหมดมาช่วยกัน เพิ่มพูนทักษะของครู ฝึกลักษณะนิสัยของนักเรียนให้มีระเบียบวินัย เข้าสวดมนต์ก่อนเรียนพระปริยัติธรรม นั่งกรรมฐานพร้อมกัน ทำให้เหมือนกันทั้งโรงเรียน เรียกว่า เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในประเทศไทย โรงเรียนวิถีพุทธมีกระบวนการและวิธีการที่ยึดมั่นสัตยาบันว่าจะต้องรักษาศิลเหมือนกัน เป็นอยู่อย่างเรียบง่ายพอเพียงเหมือนกันทั้งหมดเพื่อ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การปฏิบัติของโรงเรียนวิถีพุทธ สามารถนำมาใช้กับโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้ และ (๓) การเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) เป็นสิ่งตรงข้ามกับการเรียนแบบท่องจำและเรียนเพื่อสอบอย่างสิ้นเชิงเพราะการเรียนรู้แบบองค์รวม เน้นการเรียนรู้ครบทุกมิติและเรียนเพื่อให้รู้จักสังคม โดยเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความคิดและข้อมูล และที่สำคัญยังเชื่อมโยงกับจิตใจอีกด้วย^๒

การศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทยในอดีต ปัจจุบันและอนาคต คือ สมัยโบราณการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการถ่ายทอดความรู้จากการเรียนตามแนวพระพุทธศาสนายุคต้น ใช้ระบบท่องจำด้วยปากที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” เป็นการเรียนการสอนจากพระอาจารย์สู่ศิษย์โดยตรง เน้นการศึกษาพระธรรมคำสอนในพระไตรปิฎก ในสมัยสุโขทัยมีการแสวงหาพระเถระผู้ทรงความรู้จากนครศรีธรรมราชมาเป็นผู้สอนพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักร มีวัดและวังเป็นศูนย์กลางการศึกษา พระปริยัติธรรมในสมัยอยุธยา เป็นการศึกษาคณะสงฆ์ที่ได้รับการส่งเสริมจากพระมหากษัตริย์ ทำให้มีการจัดตั้งวัดวาอารามและ

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), “ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.watnyanaves.net/th/book-full-text/194> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

^๒ พระเทพปวรเมธี, **คู่มือปริยัตินิเทศก์ พ.ศ.๒๕๖๗**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์), หน้า ๒๗-๒๘.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้น และในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการปฏิรูปการศึกษาคณะสงฆ์และจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๕ เมื่อเชื่อมโยงสู่การศึกษา คณะสงฆ์ในปัจจุบันจึงเน้นการศึกษา พระปริยัติธรรมและยังคงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์ แต่มีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยมากขึ้นมีการเปิดสอนในระดับอุดมศึกษาโดยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่งเปิดสอนในระดับปริญญาตรี-โทและเอก โดยมีการบูรณาการความรู้ทางโลก นอกจาก พระปริยัติธรรมแล้ว ยังมีการศึกษาในสาขาอื่นๆ เช่น สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ครุศาสตร์ เป็นต้น มีการใช้เทคโนโลยี โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน เช่น การเรียนออนไลน์ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๖ รวมทั้งพระภิกษุสามเณรควรได้เรียนกลุ่มสาระวิชาทั้ง ๘ กลุ่ม ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ตามลำดับ คือ (๑) ภาษาต่างประเทศ (๒) ภาษาไทย (๓) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (๔) คณิตศาสตร์ (๕) ศิลปะ (๖) วิทยาศาสตร์ (๗) สุขศึกษาและพลศึกษา และ (๘) การงานอาชีพและเทคโนโลยี

การศึกษาในกลุ่มสารดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่า ในยุคปัจจุบันพระภิกษุสามเณรไม่ควรศึกษาเฉพาะวิชานักธรรมและบาลีเท่านั้น แต่ควรได้เรียนรู้วิชาสามัญอื่นๆ ที่มีความหลากหลาย เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดียิ่งขึ้น ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตร ดังกล่าวคือ หลักสูตรแผนกธรรม มีลักษณะ คือ (๑) เนื้อหาและภาษาที่ใช้ในตำรามีความเข้าใจยาก และมีการใช้หลักสูตรมานาน (๒) ควรปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านการรักษาพระธรรมวินัย และเหมาะสมกับบริบทของสังคมและศาสนทายาท (๓) ปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพมากขึ้นและทันสมัย (๔) จัดระบบเนื้อหาให้น่าสนใจและง่ายต่อการเรียนรู้ หลักสูตรแผนกบาลี มีลักษณะ คือ (๑) เนื้อหาที่มีความยากและมีการใช้หลักสูตรมาเป็นระยะเวลานาน (๒) ไม่มีการปรับปรุงเนื้อหาให้เหมาะสมกับวัยผู้เรียน (๓) ควรปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับกาลเวลา (๔) เพิ่มวิชาสามัญเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้รอบด้านสามารถเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ (๕) ควรปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพทั้งด้านการรักษาพระธรรมวินัยและเหมาะสมกับบริบทของสังคมและศาสนทายาท การปรับปรุงดังกล่าวจะช่วยให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ที่ครอบคลุมและเหมาะสมกับบริบทสังคมในยุคปัจจุบันมากขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๗ ที่ว่าด้วยวิธีการสร้าง

^๕ คณินันต์ จันทบุตร, แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔-๑๖.

^๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

^๗ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ พระพรหมบัณฑิต, ทิศทางการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

ศาสนทายาทต้องให้หลากหลายตามความถนัดและความฉลาดแต่ละด้าน เวลาปรับปรุงหลักสูตรต้องคิดถึง พหุปัญญาหรือเอตทัคคะหลายด้าน การดำเนินการจัดหลักสูตรต้องมีวิชาเลือกให้สอดคล้องกับพหุปัญญา (Multiple Intelligence) ซึ่งต้องส่งเสริมเอตทัคคะหลายด้าน ศาสนทายาทที่ไม่เก่งด้านนี้อาจจะเก่ง ด้านนั้น ผูกให้เขาเป็นเลิศหรือเอตทัคคะในด้านนั้น อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องเอตทัคคะทั้งหลาย โดยวิธีนี้เราจะรักษาคนเก่งไว้ในพระพุทธศาสนาได้มาก เราจะต้องทำตามพุทธประเพณีที่ได้ดำเนินมาแล้ว ปัจจุบันนี้อาจจะกล่าวได้ว่าหลักสูตรพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไม่เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการ กำลังคนของพระพุทธศาสนา คือ นอกจากไม่มีเป้าหมายเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมแล้วยังมิได้จัดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เป็นความต้องการในด้านกิจการพระพุทธศาสนาอีกด้วย หลักสูตรพระปริยัติธรรมระดับสูงที่จัดอยู่มีสายเดียว คือ ภาษาบาลีแต่กิจการคณะสงฆ์ที่ต้องการกำลังบุคคลผู้มีการศึกษาจำนวนมากในยุคปัจจุบัน คือ ด้านการปกครอง การบริหารและธุรการคณะสงฆ์ไม่มีกำลังคนที่เตรียมไว้เพื่องานในด้านเหล่านี้ ดังนั้น พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์ในปัจจุบันจึงควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญต่าง ๆ ตามรูปแบบที่เสนอ โดยยังต้องศึกษานักธรรมและบาลีเหมือนเดิมทุกอย่าง แต่แบ่งเนื้อหาหลักสูตรนักธรรมและบาลีให้เรียนในแต่ละชั้นปีตามแต่จะกำหนดให้เรียน ถ้าพระภิกษุสามเณรมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนวิชานักธรรมบาลี และวิชาสามัญต่าง ๆ ดังกล่าวมา ก็จะเป็นการส่งเสริมความเก่งความถนัดหรือเอตทัคคะของพระภิกษุสามเณรซึ่งแต่ละรูปมีไม่เหมือนกัน และจะเป็นไปตามทฤษฎีพหุปัญญา (Theory Multiple Intelligence) ของการ์ดเนอร์ (Howard Gardner) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดที่เชื่อว่าคนเรามีปัญญาหลากหลายมีความถนัดไม่เหมือนกัน การ์ดเนอร์มีความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) เซวณปัญญาของบุคคลมิได้มีเพียงความสามารถทางภาษาและทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่มีอยู่อย่างหลากหลายถึง ๘ ประเภท หรืออาจจะมากกว่านี้ (๒) เซวณปัญญาของแต่ละบุคคลจะไม่คงที่อยู่ที่ระดับที่ตนมีตอนเกิด แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม เซวณปัญญา ๘ ประเภท ได้แก่ เซวณปัญญาด้านภาษาด้านคณิตศาสตร์หรือด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านดนตรี ด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ ด้านความสัมพันธ์กับคนอื่น ด้านความเข้าใจตนเอง และด้านความเข้าใจธรรมชาติ

ดังนั้น ทักษะแบบเก่า ๆ โดยเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นระบบการศึกษาอย่างเดียวที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรและควรรักษาไว้อย่างเดิม โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรักษาไว้อย่างเดิมไม่ได้ ถือว่าแนวความคิดอย่างนี้ควรจะหมดไปจากสังคมสงฆ์ไทยในปัจจุบัน แล้วหันมาคิดใหม่ว่าการศึกษหลักสูตรพระปริยัติธรรมควรจะรักษาไว้แต่เพียงเนื้อหาสาระ คือ พระธรรมวินัยเท่านั้น ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านระบบหลักสูตรแบบเรียน และวิธีการสอนให้เหมาะสมที่จะได้ผลตามกาลสมัย โดยเฉพาะควรมีการศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางอย่างด้วย เพื่อช่วยส่งเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ส่วนด้าน

ความห่วงใยกังวลใจว่าถ้าพระภิกษุสามเณรการเรียนวิชาการสมัยใหม่แล้วจะลาสิกขาบท ให้ถือเสียว่าการลาสิกขาเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติปกติของประเพณีบวชเรียน ไม่ควรยกขึ้นเป็นข้อกล่าวอ้างขัดขวางการจัดการศึกษา ถ้าคณะสงฆ์ดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีตามรูปแบบที่จัดมา โดยให้พระภิกษุสามเณรมีโอกาสเรียนวิชาธรรมและบาลี ควบคู่กับวิชาสามัญดังกล่าวแล้ว หลักสูตรพระปริยัติธรรมก็จะตอบสนองความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น และจะสามารถจูงใจเด็กนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ให้หันมาสนใจบวชเรียน และศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้น เพราะมีทางเลือกที่ดีกว่า ดังนั้น เมื่อมีผู้เรียนพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาก็จะดำรงมั่นอยู่ตราบนั่น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายธรรม ๕ ประการเหล่านี้ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่นเพื่อความไม่ลบลือน เพื่อความไม่อันตรายแห่งพระสัทธรรม กล่าวคือ ภิกษุทั้งหลายย่อมฟังธรรมโดยเคารพ ย่อมเล่าเรียนธรรมโดยเคารพ ย่อมไตร่ตรองอรรถรู้ล่วงถึงธรรม แล้วย่อมปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม”^๙ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสอันดียิ่งสำหรับคณะสงฆ์ที่พัฒนาพระปริยัติศึกษาแผนกธรรมและบาลีตามผลการศึกษาวิจัยนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและทั่วโลกยิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๑๐}

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทความนี้จึงศึกษาและสำรวจความเป็นมาของการศึกษาคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งนำเสนอทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วยการทำนายแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บริบทการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในมิติของการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีพันธกิจหรือภาระธุระในการบริหารงานตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐^{๑๐}

๑. ด้านการปกครอง หมายถึง การบริหารโดยพระสังฆาธิการ ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้ง ได้แก่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ และสมเด็จพระสังฆราชเพื่อดำเนินการให้พระภิกษุ สามเณรที่อยู่ภายใต้

^๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

^{๑๐} อินตา ศิริวรรณ และนิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, “การศึกษาแนวทางการศึกษาของคณะสงฆ์”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๑๐-๒๓.

^{๑๑} สำนักงานพระราชกฤษฎีกา, ใน สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐”, [ออนไลน์], <https://ssc.onab.go.th/th/content/category/detail/id/7/iid/6576> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

การปกครองประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลจารวัตรเรียบร้อยดีงามตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๒. ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ได้แก่ แผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญ รวมถึงการอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่พุทธศาสนิกชนที่เน้นการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดการศึกษาในรูปแบบ “ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” “ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” “โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด” รวมทั้งการบริจาคทรัพย์ส่วนตัว เพื่อมอบให้เป็นทุนการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน การสร้างหรือซ่อมแซมอาคารของสถานศึกษา การจัดตั้งทุนสงเคราะห์ มอบทุนสงเคราะห์ มอบทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในทุกระดับการศึกษา

๔. ด้านการเผยแผ่ หมายถึง ภารกิจด้านการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนในทุก ๆ วิธีการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ Website Facebook Line ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นภายในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับกรมการศาสนาจัดให้ดำเนินการในรูปแบบหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นต้น

๕. ด้านสาธารณูปการ หมายถึง ภารกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างหรือหารปฏิสังขรณ์อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ อาคารเรียน หอธรรม เมรุ เป็นต้น

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยมุ่งเน้นประโยชน์และความสุขที่จะเกิดแก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยทางธรรมชาติทั้งในด้านของเครื่องนุ่งห่ม เครื่องดื่ม ยารักษาโรค ที่พักพิง จัดตั้งให้มีโรงพยาบาลโดยการบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนพุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาคทรัพย์ หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น การออกแบบการจัดการศึกษาจำแนกตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงเป็นการจัดการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นที่จะต้องดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐ รวม ๖ ด้าน ประกอบด้วย คือ (๑) การปกครอง (๒) การศึกษา (๓) การเผยแผ่ (๔) การศึกษาสงเคราะห์ (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์

การจัดการศึกษาตามบริบทของการจัดการของคณะสงฆ์เป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ซึ่งรวมถึงปัจจัยภายใน เช่น โครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมองค์กร บุคลากร ทรัพยากร และปัจจัยภายนอก เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมาย โดยบริบทเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของคณะสงฆ์ในทุกด้าน ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ หรือการสาธารณูปการ ความสำคัญของบริบทการจัดการของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย (๑) การวางแผน คือ การเข้าใจบริบทจะช่วยให้คณะสงฆ์วางแผนกลยุทธ์และดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (๒) การตัดสินใจ คือ การตัดสินใจต่าง ๆ ของคณะสงฆ์จะต้องคำนึงถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (๓) การแก้ไขปัญหา คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยความเข้าใจในบริบทที่เป็นอยู่ และ (๔) การปรับตัว คือ การที่คณะสงฆ์ต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาภายใต้กรอบพระธรรมวินัย

ปัจจัยที่มีผลต่อบริบทการจัดการของคณะสงฆ์ คือ (๑) ปัจจัยภายใน คือ โครงสร้างองค์กร ระบบการปกครอง การแบ่งส่วนงาน และอำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานประกอบด้วย ๑.๑) วัฒนธรรมองค์กร คือ ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของบุคลากรในองค์กร ๑.๒) บุคลากร คือ จำนวน คุณภาพ และทักษะของบุคลากรในองค์กร ๑.๓) ทรัพยากร คือ งบประมาณ ทรัพย์สิน และทรัพยากรอื่น ๆ ที่องค์กรมี (๒) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ๒.๑) สังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและค่านิยม ๒.๒) เศรษฐกิจ คือ สภาวะเศรษฐกิจของประเทศและโลก ๒.๓) การเมือง คือ นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ๒.๔) กฎหมาย คือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ และ ๒.๕) เทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของคณะสงฆ์

ดังนั้น การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จึงควรออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น (๑) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อมากขึ้น คณะสงฆ์ต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความหลากหลายนี้ (๒) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ที่พบว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน คณะสงฆ์ต้องนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๓) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เกิดสภาวะเศรษฐกิจที่ผันผวนส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการทรัพยากร

ของคณะสงฆ์ และ (๔) การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่มีนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาส่งผลต่อการดำเนินงานของคณะสงฆ์ นั่นเอง

ศักยภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อ

หลังการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ได้เปลี่ยนจาก New Normal มาสู่ยุค VUCA World ประกอบด้วย V-Volatility (ความผันผวนจากความเร็วในการเปลี่ยนแปลง) U-Uncertainty (ความไม่แน่นอนจากการขาดข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและทันเวลา) C-Complexity (ความซับซ้อนจากภัยคุกคามที่ไม่ได้แยกขาดกันอย่างในอดีตแต่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ทำให้การวิเคราะห์ทำได้ยากลำบากขึ้น) และ A-Ambiguity (ความคลุมเครือจากการขาดความชัดเจน การตีความ หรือความเห็นที่หลากหลายของการดำเนินการ) และ BANI World เป็นกรอบคิดที่พยายามอธิบายและพยากรณ์โลกยุคใหม่ ถูกคิดค้นโดย Jamais Cascio นักอนาคตวิทยาและนักพฤติกรรมศาสตร์ชาวอเมริกัน โดยเสนอแนวคิดที่ว่าหลายสิ่งในโลกแตกสลายได้ง่าย และก่อให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้างไปทั่วโลกโดยเป็นการประกอบด้วย B- Brittle เปราะบางและถูกเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ซึ่งต้องแก้ด้วยการเพิ่ม Soft Skill, Hard Skill และ Digital Skill ให้แก่เจ้าหน้าที่เพื่อให้มีศักยภาพที่จะรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้ตลอดเวลา A-Anxious วิตกกังวลทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ฉะนั้น ควรมีการพัฒนาและเอาใจใส่เรื่องสุขภาพจิตและ Mindset ของเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง N-Nonlinear ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ไม่เป็นเส้นตรงหลายเหตุการณ์เกิดขึ้นแบบไม่มีใครคาดคิด ขาดตรรกะ และไม่เป็นเหตุเป็นผล ฉะนั้น ควรมีมาตรการรับมือและเผชิญเหตุที่ยืดหยุ่นและพัฒนาการทำงานเป็นทีมให้ทันกระแสโลกอยู่เสมอ I- Incomprehensible ซับซ้อนและเข้าใจยาก ไม่ได้มีความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล ข้อมูลข่าวสารไม่ว่าจะจริงหรือเท็จล้วนมีปริมาณมากและซับซ้อน ทำให้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือสรุปเป็นไปได้ยาก ซึ่งจำเป็นต้องมีการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ Big Data เข้ามาช่วยในการทำงานมากขึ้น อีกทั้งยังต้องมีการทบทวนแนวคิดการวางแผนในระยะยาวให้มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสถานะของโลกด้วย^{๑๑} ดังนั้น ในปี ๒๐๒๔-๒๐๒๕ แนวคิดกำลังเกิดหลังแนวคิด VUCA World และ BANI World คือการศึกษา ๖.๐ ที่เปลี่ยนมาจาก ๔.๐ และ ๕.๐ ของการศึกษาคณะสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ

ศักยภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคการศึกษา ๖.๐ ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งรวมถึงปัจจัยภายใน เช่น โครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมองค์กร บุคลากร ทรัพยากร และปัจจัยภายนอก เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมาย โดยบริบทเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของคณะสงฆ์ในด้านการศึกษา ไม่ว่า

^{๑๑} The Intelligence, “VUCA และ BANI World คืออะไร เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://intsharing.co/2024/03/19/vuca-bani-world-คืออะไร-เหมือนหรือ/> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

จะเป็นการจัดทำหลักสูตร การบริหารจัดการโรงเรียน การผลิตบัณฑิต และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยในการสร้างศักยภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ยุคการศึกษา ๖.๐ ต้องประกอบด้วย (๑) การวางแผน คือ การเข้าใจบริบทจะช่วยให้คณะสงฆ์วางแผนการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่ (๒) การตัดสินใจ การตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษา เช่น การปรับปรุงหลักสูตร การจัดหาครู จะต้องคำนึงถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (๓) การแก้ไขปัญหา การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาจะต้องอาศัยความเข้าใจในบริบทที่เป็นอยู่ และ (๔) การปรับตัว คณะสงฆ์ต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี หรือเศรษฐกิจ

ปัจจัยที่มีผลต่อบริบทการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ยุคการศึกษา ๖.๐ ประกอบด้วย (๑) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ๑.๑) โครงสร้างองค์กร ระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ เช่น การแบ่งส่วนงาน อำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ๑.๒) วัฒนธรรมองค์กร กล่าวคือ ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีของคณะสงฆ์ ๑.๓) บุคลากร คือ จำนวน คุณภาพ และทักษะของครูอาจารย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ๑.๔) ทรัพยากร คือ งบประมาณ อาคารสถานที่ และอุปกรณ์การเรียนการสอน (๒) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ๒.๑) สังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และค่านิยมของสังคม ๒.๒) เศรษฐกิจสภาวะเศรษฐกิจของประเทศและโลก ๒.๓) การเมือง นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ๒.๔) กฎหมาย ได้แก่ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของหน่วยงานรัฐและคณะสงฆ์ และ ๒.๕) เทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอน

ตัวอย่างบริบทการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น (๑) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ สังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อมากขึ้น คณะสงฆ์ต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความหลากหลายนี้ (๒) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี คือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน คณะสงฆ์ต้องนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน (๓) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ คือ สภาวะเศรษฐกิจที่ผันผวนส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรของคณะสงฆ์ (๔) การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือ นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาส่งผลต่อการดำเนินงานของคณะสงฆ์

ศักยภาพการจัดการของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อ ได้แก่ โอกาสและความท้าทายบริบทของยุคไร้รอยต่อ (Seamless) เป็นยุคที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คนทุกกลุ่ม ทุกวัย รวมถึงคณะสงฆ์ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รวดเร็วส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างบุคคล สังคม และข้อมูลข่าวสารอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง ทำให้เกิดทั้งโอกาสและความท้าทายใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ศักยภาพการจัดการของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อ คณะสงฆ์มีศักยภาพในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ดังนี้ (๑) การเผยแผ่

พระพุทธศาสนา การสอนพระธรรมผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น YouTube หรือ Facebook Live การสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจและเข้าถึงง่าย เช่น การ์ตูนอนิเมชั่น อินโฟกราฟิก การจัดกิจกรรมออนไลน์ เช่น การปฏิบัติธรรมกลุ่ม การอบรมออนไลน์ (๒) การบริหารจัดการวัด การใช้ระบบจัดการข้อมูลวัด (วัดดิจิทัล) เพื่อบริหารจัดการทรัพย์สิน บุคลากร และกิจกรรมต่าง ๆ (๓) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดผ่านช่องทางออนไลน์ (๔) การศึกษาของพระสงฆ์ การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (E-learning) การเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างสะดวก การพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับพระสงฆ์ (๕) การสร้างเครือข่ายกับวัดอื่น ๆ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง การแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ผ่านช่องทางออนไลน์ (๖) การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของคณะสงฆ์ การสื่อสารกับสังคมอย่างโปร่งใสและสร้างสรรค์ ความท้าทายและอุปสรรค (๗) การปรับตัว คณะสงฆ์ต้องปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (๘) ทักษะบุคลากร ต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี (๙) ช่องว่างดิจิทัล ยังมีพระสงฆ์บางส่วนที่ยังไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีจึงต้องเสริมทักษะดังกล่าว (๑๐) ความปลอดภัยของข้อมูล ต้องมีมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล และ (๑๑) การรักษาเอกลักษณ์ การใช้เทคโนโลยีต้องไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์และคุณค่าของพระพุทธศาสนา และการรักษาพระธรรมวินัย แสดงให้เห็นว่าศักยภาพการจัดการของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อมีความกว้างขวางและหลากหลาย การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้จะช่วยให้คณะสงฆ์สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ก็มาพร้อมกับความท้าทายที่คณะสงฆ์ต้องเผชิญ ดังนั้น การวางแผนและเตรียมความพร้อมอย่างรอบคอบจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐

ในการออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ได้ศึกษาผลงานของ เรณูภา บุตมี (๒๕๖๕) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา การศึกษาคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาดำเนินตามแนวไตรสิกขาโดยยึดถือพุทธพจน์ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตนดำรงรักษาและเผยแผ่พรหมจรรย์อันเป็นระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ดำเนินชีวิตตามหลักการแห่งพระธรรมวินัยวงการคณะสงฆ์ไทยได้พลิกโฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีกไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษาแผนกนักธรรมและภาษาบาลีเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญและมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลายๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ชาวต่างประเทศด้วยขณะนี้สังคมไทยกำลังสนใจเรื่องโครงสร้างการบริหารองค์กรต่าง ๆ และสังคมการศึกษา มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น กำหนดให้ครูอาจารย์เป็นผู้บริหารมืออาชีพในการกำหนดวิธีการและเครื่องมือในการ

วัดจริยธรรม คุณธรรม และวัดคุณภาพทั้งภายในและภายนอกในการประกันคุณภาพทางการศึกษา ส่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เมื่อการศึกษาทางโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีความตระหนักที่จะนำ ศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม เช่น รัฐบาลได้ สนับสนุนให้พระเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลี และแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้าเป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถเข้ามาศึกษาในคณะสงฆ์ และสามารถเทียบโอนกันได้ก็จะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้วได้ศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป^{๑๒}

ในด้านพุทธปรัชญา นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงประกาศคำสอนเพื่อให้เกิดผลทางการปฏิบัติทางความเชื่อถ้อยอย่างใหม่ของประชาชนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงนำหลักการนี้มาปฏิบัติให้เกิดผลในรูปสถาบันด้วย ทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้น คณะสงฆ์นี้เปิดรับบุคคลทุกวรรณะและนอกรวรรณะ ทุกคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของสถาบันสงฆ์นั้นแล้วมีสิทธิเสมอกันในทางด้านการปกครองและชีวิตทางสังคม มีข้อกำหนดเพียง ให้แสดงความเคารพกันตามลำดับอายุสมาชิกภาพ และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับการศึกษาอบรมตลอดจนปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตที่พระสงฆ์จะเข้าถึงได้ วัดกลายเป็นสถาบันทางการศึกษา เพราะเป็นที่ฝึกหัดอบรม บรรยายภาศภายในวัดรวมถึงวิถีชีวิตของพระสงฆ์ภายในวัดเป็นบรรยากาศสำหรับฝึกหัดพัฒนาคนและพัฒนาตนให้เดินไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดังาม ตามระบบพัฒนาคน ๓ ด้าน ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ (๑) ฝึกฝนพัฒนาในการแสดงออกทางกายและวาจา (อภิสีล) (๒) ฝึกฝนพัฒนาด้านคุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพจิต (อภิจิต) และ (๓) ฝึกฝนพัฒนาสมองหรือปัญญา (อภิปญญา)^{๑๓}

การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ควรเน้นการวางแผนและปรับปรุงระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทของโลกปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาศักยภาพของพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล โดยเหตุผลที่ต้องมีการออกแบบการจัดการศึกษายุค ๖.๐ ต้องคำนึงถึง (๑) การเปลี่ยนแปลงของโลก โลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคมและเศรษฐกิจ (๒) ความต้องการของสังคม สังคมต้องการพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถรอบด้าน สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ (๓) การแข่งขันทางการศึกษา

^{๑๒} เรณูภา บุคมี, “แนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”, วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๘๖-๑๐๓.

^{๑๓} สมศักดิ์ บุญปู, “การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

มีสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เปิดสอนหลักสูตรที่น่าสนใจมากมาย คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงหลักสูตรให้มีความน่าสนใจและทันสมัย

หลักการสำคัญในการออกแบบการจัดการศึกษา ๖.๐ คือ การพัฒนาปัญญา โดยมีลักษณะสำคัญของการพัฒนาปัญญาจะต้องมีกระบวนการพัฒนาสติและสมาธิเป็นฐานซึ่งองค์การยูเนสโก (UNESCO)^{๑๔} ได้กำหนดจุดศุภสมภารการศึกษา ซึ่งได้นำเสนอไว้ในคู่มือปริยัตินิเทศก์ พ.ศ.๒๕๖๗ ของศูนย์พระปริยัตินิเทศก์ แห่งคณะสงฆ์ ดังนี้

๑. การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเตรียมเครื่องมือสำหรับการศึกษา ต่อเนื่องตลอดชีวิต เช่น คนไทยต้องเรียนภาษาไทยให้อ่านออกเขียนได้ เพื่อจะได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป หรือการเรียนภาษาสากล การเรียนคอมพิวเตอร์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการค้นคว้าหาความรู้ เนื่องจากข้อมูลความรู้ได้ถูกใส่หรือบันทึกไว้ในระบบสารสนเทศและเขียนเป็นภาษาสากลคือภาษาอังกฤษ ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อรู้จึงเป็นจุดศุภสมภารการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ

๒. การเรียนรู้เพื่อเอาไปใช้ได้จริง (Learning to do) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้ เน้นไปที่สมรรถภาพ หรือความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติให้บรรลุตามความมุ่งหวัง การเรียนรู้เพื่อให้อำนาจ คือการเรียนรู้เพื่อใช้ความรู้ในการทำงาน การประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นผลของการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติ ต้องพัฒนาคน ให้มีความสามารถหลากหลาย (Personal competence) สามารถทำงานได้หลายอย่างโดยอาศัย เครื่องจักรกล ลดกำลังร่างกาย และอาศัยคอมพิวเตอร์ลดกำลังสมองการการคิด รวมทั้งความสามารถในการทำงานทำงานร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข เพื่อเสริมสร้างการทำงานเป็นทีมให้เข้มแข็ง นั่นก็คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (People skills) ของผู้เรียนและความสามารถในการบริหารจัดการ การมีคุณธรรม ภายในจิตใจ เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา เป็นต้น ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อเอาไป ใช้ได้จริงจึงเป็นจุดศุภสมภารการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ

๓. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) ได้แก่ การใช้ความรู้ความสามารถ เพื่อสังคมส่วนรวม เสาหลักการศึกษา ๒ ประการแรก เป็นการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเก่งทั้งในภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ ในประการที่ ๓ นี้ เป็นการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนใช้ความรู้ความสามารถในการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพด้วยการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคม นั่นคือ การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร เพราะหากไม่มีการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน ต่างคนต่างยึดประโยชน์ตนหรือฝ่ายตนเป็นหลัก จะมีความขัดแย้งทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และประโยชน์ชาติ และนำไปสู่ความรุนแรง ค่อนข้างสูงจากสาเหตุหลักของความขัดแย้ง คือความนิยมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรง

^{๑๔} UNESCO, (2004), Learning: The treasure within, "Report for UNESCO of the international commission on education for the twenty first century", [Online], Available: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002273/227373e.pdf> [November 12, 2024].

หรือสงครามเพื่อทำลายล้างอีกฝ่ายหนึ่ง และในปัจจุบันโลกมีความแข่งขันกันค่อนข้างสูง ซึ่งมีการแข่งขันต่อสู้กันเพื่อชัยชนะ ทุกภาคส่วนของสังคมถูกผลักดันให้ให้เข้าสู่วงจรแห่งการแข่งขัน ภายใต้ตัวเร้าคือการนำเสนอข่าวและข้อมูลของสื่อมวลชนและโซเชียลมีเดียผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย และทุกคนสามารถรับรู้ข่าวสารข้อมูลและเหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ ได้พร้อมกันทั่วทั้งโลก การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสลายความรุนแรงและความขัดแย้งดังกล่าว ด้วยการหันหน้ามองเห็นภัยของความขัดแย้งและความรุนแรง หันหน้าเจรจาและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีความรู้ความเข้าใจในมิติที่แตกต่างกัน ในด้านชาติพันธุ์ ศาสนา และการดำรงชีวิต ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันจึงเป็นจุดสุดมภ์การศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้

๔. การเรียนรู้เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ (Learning to be) ได้แก่การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กล่าวคือเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาไปแล้ว เขาจะต้องเป็นอะไรที่มากกว่าเครื่องจักรในโรงงาน มากกว่าความเป็นแรงงานราคาถูก และมากกว่าความเป็นทรัพยากรมนุษย์หรือสัตว์เศรษฐกิจ นั่นก็คือการศึกษาต้องไม่กดดันให้ต่ำลง ให้มีค่าเพียงทรัพยากรหรือเครื่องจักรชิ้นหนึ่ง แต่ต้องพัฒนาคนให้ครบองค์รวมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มศักยภาพในทุกมิติ เป็นจุดสุดมภ์การศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๑๕}

ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์สู่การพัฒนาความรู้ที่เน้นยุคดิจิทัลโดยเน้นไปที่การจัดการเรียนรู้และการสอนเพื่อพัฒนาทักษะของพระภิกษุสามเณรและเยาวชนไทยในยุคปัจจุบัน การเรียนรู้อย่างใคร่ครวญ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้แบบองค์รวมที่จะช่วยเสริมสร้างทักษะความเป็นผู้นำต่อการพัฒนาสังคมและโลก ที่สอดคล้องกับจุดสุดมภ์การศึกษาขององค์การยูเนสโกที่เน้นการเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ เพื่อสร้างพระภิกษุและสามเณรที่มีทั้งมิติทางจิตวิญญาณ มิติทางความรู้และมิติทางทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้ การเรียนการสอนควรมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ ให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้เป็นผู้สร้างสรรค์และค้นพบความรู้ด้วยตนเอง การบูรณาการความรู้โดยผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนา กับความรู้ทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ พัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร^{๑๖} การใช้เทคโนโลยี โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจและเข้าถึงได้ง่าย การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการ

^{๑๕} พระเทพปวรเมธี, **คู่มือปรัยัตินิเทศก์ พ.ศ.๒๕๖๗**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์ แห่งคณะสงฆ์, ๒๕๖๗), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๑๖} Yuval Noah Harari, **21 Lessons for the 21st Century**, (New York: Spiegel & Grau, 2018).

แลกเปลี่ยนความรู้ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการพัฒนาคุณภาพของครูอาจารย์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

ตัวอย่างการนำหลักการไปใช้ คือ (๑) การจัดทำหลักสูตร ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็น (๒) การสร้างเครือข่าย หรือสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน (๓) การส่งเสริมการวิจัย สนับสนุนให้มีการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาการศึกษา และ ๔) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการจัดอบรมให้ความรู้และพัฒนาทักษะให้กับครูอาจารย์ และความท้าทายและอุปสรรคของยุคการศึกษา ๖.๐ คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนการสอนอาจต้องใช้เวลาในการปรับตัว (๒) ทรัพยากรที่จำกัด กล่าวคือ งบประมาณและบุคลากร อาจไม่เพียงพอ (๓) การขาดความพร้อมด้านเทคโนโลยี เช่น บางวัดอาจยังขาดแคลนอุปกรณ์เทคโนโลยี (๔) การต้านทานการเปลี่ยนแปลง อาจมีบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้น การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ เป็นเรื่องที่ท้าทายแต่ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกจะช่วยให้คณะสงฆ์สามารถรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ความรู้จากการศึกษา

ความรู้จากการศึกษาเรื่องทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ จากการศึกษาและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีแนวทางหลักในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ดังนี้

๑. มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) ซึ่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่งผลให้พระภิกษุสามเณรได้เลือกเรียนรู้ในรูปแบบที่ตนเองถนัด เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้เป็นกลุ่ม การเรียนรู้ผ่านโครงการ มีการประเมินผลที่หลากหลาย คือ ใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการประเมินผล ไม่เพียงแต่การสอบวัดความรู้ แต่ยังรวมถึงการประเมินทักษะกระบวนการ การแก้ปัญหา และการนำความรู้ไปใช้จริง การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

๒. บูรณาการความรู้ (Integrated Learning) ผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนากับความรู้ทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความสามารถที่หลากหลายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้เชื่อมโยงทฤษฎีกับปฏิบัติ เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การทำโครงการวิจัยพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ เน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร

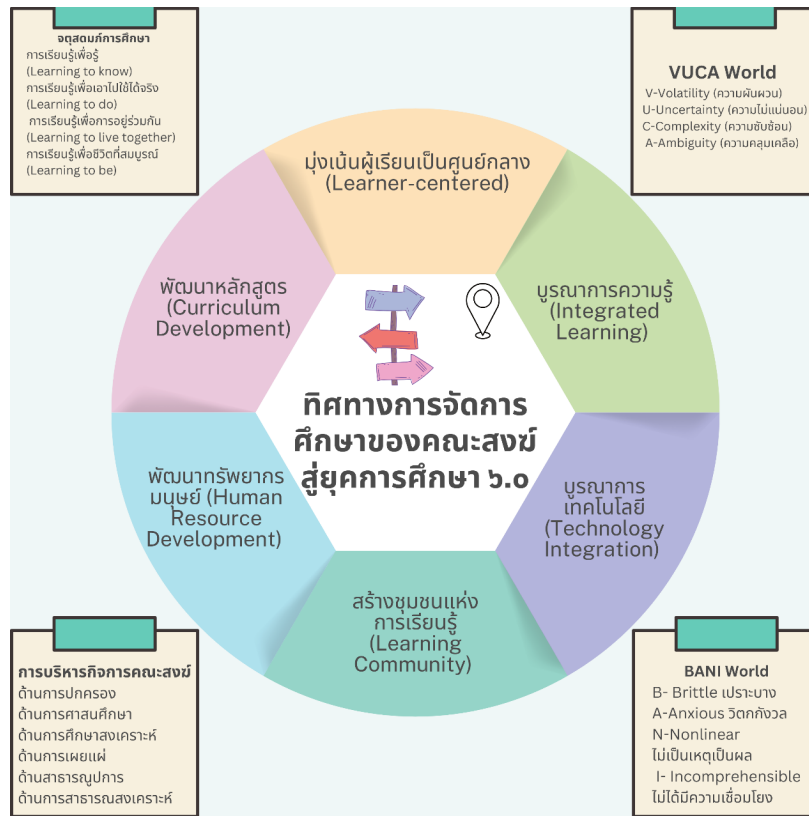
๓. บูรณาการเทคโนโลยี (Technology Integration) เช่น การเรียนรู้ผ่านออนไลน์ ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการเรียนการสอน เช่น การเรียนรู้ผ่านวิดีโอ การทำแบบทดสอบออนไลน์ การสร้างสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ ใช้สื่อดิจิทัล เช่น ภาพเคลื่อนไหว กราฟิก อินโฟกราฟิก เพื่อให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจ การใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ คือ ใช้ระบบสารสนเทศในการบริหารจัดการข้อมูลนักเรียน ข้อมูลหลักสูตร และผลการเรียน

๔. สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน สร้างเครือข่ายกับสถาบันภายนอก สร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน ส่งเสริมการวิจัย สนับสนุนให้นักเรียนและอาจารย์ได้ทำการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ

๕. พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) พัฒนาครูอาจารย์ มีการจัดอบรมให้ความรู้และพัฒนาทักษะให้กับครูอาจารย์ เพื่อให้สามารถสอนในรูปแบบใหม่ได้ ดึงดูดบุคลากรที่มีคุณภาพ สร้างแรงจูงใจให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วมงาน สร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานและการพัฒนาตนเองโดยมีแนวทางปฏิบัติ คือ (๑) วางแผนเชิงยุทธศาสตร์โดยกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ชัดเจน (๒) จัดสรรทรัพยากร จัดสรรงบประมาณ บุคลากร และเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (๓) สร้างความร่วมมือ โดยร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน และ (๔) ประเมินผลและปรับปรุง ที่ควรมีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

๖. พัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมพระภิกษุสามเณรควรยึดหลัก ประกอบด้วย (๑) มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ นอกจากความรู้ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ควรเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเผยแผ่ เช่น ทักษะการสื่อสาร การนำเสนอ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และทักษะในการใช้เทคโนโลยี (๒) บูรณาการความรู้ ผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนากับความรู้ทางโลก เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา และปรัชญา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และสังคมได้ดียิ่งขึ้น (๓) เน้นการปฏิบัติ ผสมผสานการเรียนรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง เช่น การฝึกสมาธิ การปฏิบัติธรรม การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และการเผยแผ่ธรรมะจริง (๔) ปรับตัวให้ทันต่อยุคสมัย หลักสูตรควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี และ (๕) จัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

เนื้อหาที่ควรบรรจุในหลักสูตร คือ (๑) พระปริยัติธรรม เน้นพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อภิธรรม และวิสุทธิมรรค (๒) ปฏิบัติสัทธรรม เน้นการฝึกปฏิบัติธรรม เช่น สมาธิ วิปัสสนา และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอน (๓) พระวินัย เน้นการศึกษาพระวินัย เพื่อให้เข้าใจและปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้อง (๔) ทักษะการสื่อสาร ฝึกการสื่อสารให้ชัดเจน เข้าใจง่าย และดึงดูดใจผู้ฟัง (๕) ทักษะการนำเสนอ ฝึกการนำเสนอธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การสนทนา และการใช้สื่อ (๖) ทักษะการคิดวิเคราะห์ ฝึกการคิดวิเคราะห์ปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ (๗) ทักษะการแก้ปัญหา ฝึกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและสังคม (๘) ทักษะในการใช้เทคโนโลยี ฝึกการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การสร้างสื่อดิจิทัล การจัดทำเว็บไซต์ และการใช้โซเชียลมีเดีย (๙) จิตวิทยา ศึกษาธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ เพื่อเข้าใจความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้อื่น (๑๐) สังคมวิทยา ศึกษาโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อเข้าใจบริบททางสังคมและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ และ (๑๑) ปรัชญา ศึกษาปรัชญาเพื่อให้เข้าใจหลักการพื้นฐานของชีวิตเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยมีตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน เช่น (๑) การอภิปรายสร้างโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสดงความคิดเห็นของตนเอง (๒) การศึกษาจากกรณีศึกษา ข่าวสารบ้านเมือง ศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และนำมาวิเคราะห์และอภิปราย (๓) การฝึกปฏิบัติ ฝึกปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการทำกิจกรรมกลุ่ม (๔) การเยี่ยมเยียนชุมชน เยี่ยมเยียนชุมชนเพื่อทำกิจกรรมบริการสังคมและเผยแผ่ธรรมะ (๕) การจัดค่ายอบรม จัดค่ายอบรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการนำเสนอ และทักษะการทำงานเป็นทีม ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมพระภิกษุสามเณรให้พร้อมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุค ๖.๐ เป็นเรื่องที่สำคัญและมีความท้าทาย หลักสูตรควรมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน สรุปรูปสามารถสรุปความรู้จากการศึกษาได้ดังภาพต่อไปนี้



ภาพที่ ๑ ความรู้จากการศึกษา

บทสรุป

การศึกษา ๕.๐ เป็นวิวัฒนาการใหม่ของการศึกษาที่พยายามปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะและความรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของโลกในอนาคต หลักการสำคัญของการศึกษา ๕.๐ คือ การเตรียมบุคคลให้มีทักษะที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตและการทำงานในยุคดิจิทัล และเศรษฐกิจที่เน้นนวัตกรรม โดยมีหลักการสำคัญของการศึกษา ๕.๐ คือ (๑) ความยืดหยุ่นและการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนได้ (Personalized and Adaptive Learning) นักเรียนจะได้รับการศึกษาในรูปแบบที่ตอบโจทย์ตามความสามารถและความต้องการเฉพาะตัว โดยใช้ AI และ Big Data ในการปรับแผนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล สามารถตอบสนองการเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา^{๑๗} (๒) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) การส่งเสริมให้ทุกคนเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นที่ทักษะที่สามารถนำไปใช้ได้จริงและพัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงของอาชีพและตลาดแรงงาน

^{๑๗} Peter Fisk, “Education 4.0 ...the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life”, [Online], Available: <https://www.peterfisk.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together/> [November 9, 2024].

(๓) การบูรณาการเทคโนโลยีขั้นสูง (Integration of Advanced Technologies) การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น AI, VR, AR, และ IoT มาใช้ในการเรียนรู้ เพื่อให้การศึกษาเป็นไปในรูปแบบที่มีประสิทธิภาพและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย มนุษย์และเทคโนโลยีทำงานสอดคล้องกันเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่^{๑๘}

(๔) การเน้นทักษะที่ไม่ใช่เพียงทางวิชาการ (Soft Skills Emphasis) นอกจากทักษะทางวิชาการ ยังมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน และความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม (๕) การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Creative Learning and Critical Thinking) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลอง ค้นคว้า และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ผ่านการตั้งคำถามและแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ดังนั้น ทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่การศึกษา ๖.๐ จะเป็นการออกแบบการจัดการศึกษาเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก รวมถึงความต้องการใหม่ ๆ ในตลาดแรงงาน การเน้นการเรียนรู้แบบยืดหยุ่นและทักษะที่เป็นสากลช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวได้ดีกับการทำงานในยุคดิจิทัลและในยุคต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและนำเสนอทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ สามารถเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาได้ดังนี้

๑. ควรออกแบบการจัดการศึกษาแบบไร้รอยต่อระหว่างการจัดการเรียนรู้พร้อมกันทั้งออนไลน์และออนไซต์ โดยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ได้เท่าเทียมกันหรือเรียกว่า Hybrid Learning

๒. ควรออกแบบการจัดการศึกษาแบบองค์รวมเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก เน้นการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น พัฒนาทักษะที่เป็นสากลที่เหมาะสมกับการทำงานในยุคดิจิทัล

๓. ควรออกแบบการจัดการศึกษาที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยสื่อเทคโนโลยีดิจิทัล ด้วยช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเน้นการประเมินผลตามสภาพจริง

^{๑๘} Anealka Aziz Hussin, “Education 4.0 Made Simple: Ideas for Teaching”, [Online], Available: <https://journals.aiac.org.au/index.php/IJELS/article/view/4616/0> [November 9, 2024].

บรรณานุกรม

- คณินันต์ จันทบุตร. **แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระเทพพรเมธี. **คู่มือปริยัตินิเทศก์ พ.ศ. ๒๕๖๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์ แห่งคณะสงฆ์, ๒๕๖๗.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปอยู่ที่ไหน ?**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- เรณูภา บุตมี. “แนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”. **วารสารมณี เชษฐาราม วัดจอมมณี**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕): ๘๖-๑๐๓.
- อินดา ศิริวรรณ และนิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์”. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๑๐-๒๓.
- Yuval Noah Harari. **21 Lessons for the 21st Century**. New York: Spiegel & Grau, 2018.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. “การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). “**ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.watnyanaves.net/th/book-full-text/194> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- สมศักดิ์ บุญปู. “**การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- สำนักงานพระราชกฤษฎีกา. ใน สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. “**พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://ssc.onab.go.th/th/content/category/detail/id/7/iid/6576> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- Anealka Aziz Hussin. “**Education 4.0 Made Simple: Ideas for Teaching**”. [Online]. Available: <https://journals.aiac.org.au/index.php/IJELS/article/view/4616/0> [November 9, 2024].

Peter Fisk. “Education 4.0 ... the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life”. [Online]. Available: <https://www.peterfisk.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together/> [November 9, 2024].

The Intelligence. “VUCA และ BANI World คืออะไร เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://intsharing.co/2024/03/19/vuca-bani-world-คืออะไร-เหมือนหรือ/> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

UNESCO. Learning: The treasure within. “Report for UNESCO of the international commission on education for the twenty first century”. Retrieved [Online], Available: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002273/227373e.pdf> [November 12, 2024].